

Daniel Sularea, *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-catolică de Gherla (1867-1918)*, Cluj-Napoca, „PUC”, 2008, 387 p. + [1] f.

Din anul 1971, când a fost tipărit volumul lui Nicolae Albu, în plină dictatură comunistă, la Editura Didactică și Pedagogică, cu titlul *Istoria școlilor românești din Transilvania (1800-1867)*, bibliografia asupra învățământului românesc din Transilvania în perioada cuprinsă între sfârșitul Revoluției de la 1848-1849 și anul Unirii Transilvaniei cu Regatul României Libere, prin Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918), a înregistrat – este un fapt deja cunoscut de către cercetătorii – o plajă istoriografică foarte diversă și inegală ca valoare documentar-interpretativă. În raport direct cu subtextul investigațiilor dar și ca o reflectare a pregătirii de specialitate a autorilor, lucrările, articolele, comunicările, însemnările, studiile, notele etc., din care o parte sunt cuprinse și în secvența *Bibliografie* (p. 379-387) a cărții recent parcurse și semnate de Dr. Daniel Sularea, au abordat, parcă obstinat, aspecte instituțional-organizatorice și mai puțin chestiuni esențiale asupra conținutului învățământului. Situația a fost raportată, nu o dată, la fenomenul amplu și complex al școlii românești din epoca modernă, ortodoxe ori greco-catolice, pe baza unui anumit fond arhivistic, accesibil direct ori indirect, la aspecte ale devenirii naționale a românilor ardeleni, din perspectiva instituției școlare.

De data aceasta, prin lucrarea parcursă, ni se propune abordarea, modernă și atât de necesară, a școlilor elementare greco-catolice de pe cuprinsul Episcopiei Gherla, între 1867-1918, din perspectiva unui binom firesc și organic: *școală-societate*. Era o demult așteptată lentilă istoriografică, în deplină congruență cu istoria instituțională a unității bisericești, acum supusă atenției și investigației științifice. De altfel, justificarea culturală a cercetătorului, corect și destul de răspicat expusă, în *Introducere* (p. 5-16), care mărturisește o indiscutabilă cunoaștere a epocii, cu o problematică politică, socială, culturală și națională, pe cât de variată, pe atât de complexă pentru istoria românilor ardeleni. Aceeași situație o identificăm și în Capitolul I. *Școala și națiune* (p. 17-63), unde – pe baza unei formule istoriografice deja încetățenite în economia problematicii¹ – Daniel Sularea discută, în cunoștință de cauză, etape și momente diferite, unele de-a dreptul reprezentative pentru statutul și dezvoltarea școlilor elementare confesionale din Episcopia greco-catolică a Gherlei, pe parcursul Dualismului austro-ungar. Din acest punct de vedere, împărtășim punctul de vedere al autorului, vis-à-vis de

„[...] Școala românească, care nu și-a încetat nici un moment existența în această dificilă perioadă, este așadar rezultanta acțiunii unui complex de factori: colectivitatea românească (comuna bisericească și națiunea), instituția românească (Biserica), administrația de stat maghiară (guvernul,

¹ Cf. Mârza 1987; Mârza 2005.

comitatul, comuna politică) și intelectualitatea românească (preotul și învățătorul). Lucrarea de față își propune să analizeze tocmai interacțiunea acestor factori aflați adesea în competiție pentru a-și asigura controlul procesului educativ [...]” (p. 13).

Astfel, ne apare credibilă și logică structurarea discursului istoric, propusă de autor în efortul notabil de-a ilustra, documentar și interpretativ, binomul *școală – societate*, în următoarele capitole, pe lângă secvențele deja menționate: Cap. II. *Legislația școlară* (p. 63-122); Cap. III. *Școală și stat* (p. 123-188); Cap. IV. *Școala și Biserica* (p. 189-255); Cap. V. *Susținătorii școlii* (p. 257-297); Cap. VI. *Slujitorii școlii* (p. 299-351); Cap. VII. *Situația școlii* (pp. 353-377).

Discursul istoric al autorului, diseminat în volumul *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-Catolică de Gherla (1867-1918)*, valorifică, de cele mai multe ori optim, variate surse documentare interne, conservate astăzi la mai multe filiale ale Arhivelor Statului (filialele județelor Satu Mare, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Sălaj și Cluj), la ultima unitate arhivistică aflându-se, după cum se știe, Fondul central al Episcopiei Greco-Catolice de Gherla, pe care și-a centrat autorul investigațiile. N-au fost ocolite fondurile de periodice de la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” și din Biblioteca Academiei Filiala Cluj-Napoca, nefiind ocolită nici biblioteca din dotarea Filialei județului Cluj a Arhivelor Statului. Congruența discursului istoric, așa cum am identificat-o în timpul lecturii volumului, se construiește pe ideea centrală a investigației, de altfel corect enunțată de Daniel Sularea, potrivit căreia Biserica a fost - pe parcursul epocii Dualismului austro-ungar – singura instituție românească recunoscută oficial de autoritățile politice, sub cupola căreia s-au putut desfășura o multitudine de acțiuni culturale, cu un indiscutabil subtext politico-național, inclusiv activitatea meritorie a școlilor greco-catolice din Episcopia Gherlei, care au contribuit, în cele din urmă, la salvarea ființei naționale.

La acest punct al discuției, socotim că, din moment ce Episcopia Gherlei era o instituție sufragănă Mitropoliei Greco-Catolice de la Blaj (înființată în 1853), evoluția firească a școlilor care au ilustrat, între 1867-1918, diverse structuri organizatorice și particularități ale conținutului învățământului elementar confesional în Episcopia Greco-Catolică de Gherla, ar trebui raportată la interesul managerial general și la preocupările cultural-naționale constante ale centrului bisericesc, cultural și politic al Blajului, de la ierarhi la preoți și profesori, dacă nu la foștii elevi ai Blajului², care au îndeplinit o serie de responsabilități în Episcopia Gherla. Sediul mitropolitan de aici a ilustrat, la fel ca și Mitropolia Ortodoxă Română de la Sibiu, în epoca lui Andrei Șaguna³, prin mijloace proprii, în condițiile vitrege ale Dualismului austro-ungar, prin ierarhi de talia lui Ioan Vancea de Buteasa⁴ ori Victor Mihályi de Apșa⁵, o anumită linie în politica românilor ardeleni,

² Sigmirean 2007; Mârza ms.

³ Cf. Hitchens 1977; Hitchens 1995.

⁴ Bunea 1890; Cârja 2007; *Episcopul Ioan Vancea* 2003.

alături de lupta Partidului Național Român, vis-à-vis de atitudinea și de interesul față de școlile elementare⁶, nu neapărat pe firul sintagmei cu subtext politic *Kulturkampf*.

La îndemâna acestei meditații am putea aprecia mai bine mesajul cultural și științific al oricăruia din cele șapte capitole ale provocatoarei lucrări *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-Catolică de Gherla (1867-1918)*, semnată de un reprezentant al tinerei generații de istorici, format la *Alma Mater Napocensis*. Elocvent este, din punctul nostru de vedere, capitolul VI. *Slujitorii școlii* (p. 299-351), pe parcursul căruia Daniel Sularea discută, între altele: pregătirea de care au dat dovadă dascălii din zonă, majoritatea absolvenți ai cursurilor preparandiale din Gherla (instituție transferată în 1869 de la Năsăud, cea de la Sighet fiind desființată în 1870), în condițiile aplicării Legii învățământului din 1868; aspecte organizatorice și de conținut ale învățământului preparandial românesc în epocă; posibilitățile limitate de angajare ale absolvenților școlilor de învățători, după încheierea cursurilor, având în vedere manifestările sărăciei și ale conservatorismului în multe comunități românești, care preferau să încredințeze educația elevilor unor suplinitori ori elemente necalificate (preparanți fără încheierea studiilor, preoți, capelani, teologi absoluți, cantori etc.), care urmau să primească salarii modeste, „soluție docențială” care nu era în favoarea unui învățământ de calitate, după cum reiese din numeroasele exemple convingătoare oferite de autor, sub acoperire documentară; lipsa de congruență umană și profesională între pragul absolvirii Preparandiei și calitatea ori statutul social al unor învățători calificați și comportamentul lor în școală și în societate, explicat convingător de Daniel Sularea prin calitatea umană slabă dar și prin ductul vieții plin de privațiuni în Episcopia Gherlei între anii 1867-1918: manifestări ale alcoolismului, părăsirea postului de învățător, conflicte cu autoritățile confesionale și de stat, retribuirea mizerabilă a muncii dascălilor, destituiri din post pe bază de „cercetare disciplinară”, condamnări la închisoare, migrația învățătorilor dintr-o dieceză în alta ori trecerea în rețeaua școlilor de stat; existența exemplară și activitatea susținută a numeroși învățători, adevărați slujitori ai școlii românești în epoca Dualismului austro-ungar, cu certe izbânzi profesionale, posesori de biblioteci, colaboratori la publicații românești ori autori de manuale (Ioan Boeriu, Ioan Cârceu, Ioan Georgescu, Ioan Papiu, Vasile Petreș, Ioan Pop-Reteganul ș.a.), activitatea profesională și culturală în cadrul unor asociații ori organizații de profil, precum *Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni*, *Reuniunea „Mariana”*, *Reuniunea Învățătorilor din jurul Gherlei*, *Reuniunea Învățătorilor Greco-Catolici din Maramureș*, *Reuniunea Învățătorilor Greco-Catolici din Satu Mare și Ugocea*.

Capitolul în speță se încheie cu câteva concluzii credibile, din care cităm un scurt fragment:

⁵ Wallner Bărbulescu 2007.

⁶ Concluzii interesante a obținut, pentru zona Orăștiei aceleași perioade, Carmen Barna, *Învățământul românesc confesional în zona Orăștiei: 1868-1918*, 405 p. Teză de Doctorat în Istorie. Conducător științific: Prof. univ. dr. Iacob Mărza, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2010.

„Învățătorii și-au adus o contribuție importantă la progresul școlii confesionale din Eparhia de Gherla. Cu toate vitregiile datorate condițiilor social-economice și politice învățătorii și-au făcut datoria față de poporul lor încercând să împrăștie luminile cunoașterii în rândul tinerei generații care altfel nu ar fi avut nici o șansă să acceadă la cultură. Tot ei au fost cei care au depistat tinerele talente și în măsura posibilităților le-au ajutat să urmeze o școala mai înaltă încurajând părinții să facă eforturi financiare la care adesea în simplitatea lor nu erau dispuși. Vorba învățătorului asociată adesea cu cea a preotului a reușit să convingă multe inimi mai puțin convinse de avantajele școlii și să salveze astfel mulți tineri de la o viață grea de plugar” (p. 351).

Lectura asupra volumului datorat dr. Daniel Sularea, *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-Catolică de Gherla (1867-1918)*, nu poate trece cu vederea peste ultimele pagini, care îndeplinesc, virtual, rolul unor binevenite concluzii. Dintre acestea câteva se impun atenției cercetătorului: activitatea școlii confesionale din Episcopia greco-catolică a Gherlei s-a desfășurat în condiții dificile din perspectivă politico-administrativă dar și social-economică; nu poate fi ignorat procesul de modernizare a societății, chiar în contextul apăsător al Dualismului austro-ungar, în paralel cu politica de uniformizare etnică, în scopul formării unui stat național ungar în frontierele Ungariei feudale; planurile autorităților ungare de stat de subordonare a instituțiilor controlate de naționalități, Biserica și școala, în contextul mai vast al politicii de maghiarizare; școala confesională românească, alcătuită în cazul de față din școli elementare greco-catolice de pe cuprinsul Episcopiei Gherlei, a fost etichetată – nu o dată – de autoritățile oficiale, maghiare drept „școală de opoziție”, fiind acuzată inclusiv de „agitații daco-românești”; atitudinea solidară a societății civile românești, a comunităților locale în speță, în favoarea școlii, ceea ce a dus, în ultimă instanță, la accentuarea conștiinței naționale la românii ardeleni, favorizată și de mișcarea națională condusă de Partidul Național Român, de activitatea deputaților români în Parlamentul de la Budapesta ori de presa de limba română de pe cuprinsul Transilvaniei; asaltul lansat de cercurile oficiale ungare asupra școlii românești a fost parat, nu o dată, de atitudinea unor lideri marcenți ai Partidului Național Român dar și de reprezentanți ai Bisericii Greco-Catolice, care au promovat liniile unei politici a demnității, a opoziției, la care au subscris, după cum se dovedește în lucrare, și mai multe protopopiate ori parohii, fără să fie absentă atitudinea corectă și dărză a unor comunități locale; efortul cultural și național al învățătorilor din Episcopia Greco-Catolică de Gherla, ei rămânând în marea majoritate a cazurilor adevărați „formatori de opinie” printre elevii înscriși la cursurile școlilor – cu toate ca frecvența era relativ modestă -, ceea ce a dus în final, pe parcursul unui îndelungat proces, la modernizarea societății românești din Transilvania către sfârșitul secolului al XIX-lea etc.

Alcătuită pe baza unei plaje bibliografice interesante și în spiritul unui duct istoriografic, care pot fi oricând aduse la zi, la care se adaugă valorizarea mai

multor fonduri arhivistice cu izvoare documentare interne, lucrarea Dr. Daniel Sularea, *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-Catolică de Gherla (1867-1918)* se impune atenției lectorului prin concepție, metodă și rezultatele cercetării în direcția istoriografiei actuale a istoriei învățământului românesc din Transilvania. Nu în ultimul rând, problematica abordată de autor, cu interes și pasiune, ne îndeamnă la meditație, vis-à-vis de multe alte subiecte ori teme majore asupra trecutului istoric al școlilor românești, ortodoxe ori greco-catolice, care ar trebui studiate, din perspectiva binomului *școală-societate*, fără să se omită structurile organizatorice, politicile manageriale la nivel central ori local și, nu în ultimul rând, conținutul învățământului românesc în perioada modernă⁷.

Iacob MĂRZA

Abrevieri bibliografice

- Bunea 1890 - Aug. Bunea, *Metropolitulu Dr. Joann Vancea de Buteas'a. Schitia biografica*, Blasiu, 1890.
- Cârja 2007 - Ion Cârja, *Biserica și societate în Transilvania în perioada păstoririi Mitropolitului Ioan Vancea (1869-1892)*, Cluj-Napoca, „PUC”, 2007.
- Episcopul Ioan Vancea* 2003 - *Episcopul Ioan Vancea, Pastorale și circulare 1865-1869*. Ediție și studiu introductiv de: Nicolae Bocșan, Mirela Andrei, Cluj-Napoca, „PUC”, 2003.
- Hitchins 1977 - Keith Hitchins, *Orthodoxy and Nationality Andrein Șaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873*, Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press, 1977.
- Hitchins 1995 - Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*. Preface by Ph.D. Pompiliu Teodor. Translation by Pr. Ph.D. Aurel Jivi, Bucharest, Univers enciclopedic Publishing House, 1995.
- Mărza 1987 - Iacob Mărza, *Școală și națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, „Dacia”, 1987.
- Mărza 2005 - Iacob Mărza, *École et nation (Les écoles de Blaj à l'époque de la renaissance nationale)*. Traduction Rodica Chira et Doïna Pușcău, Cluj-Napoca, „CET”, 2005.
- Mărza ms - Iacob Mărza, *Album al elevilor de la școlile din Blaj (1754-1848)*, ms.
- Sigmirean 2007 - Cornel Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoții Bl așului (18-06-1948)*, Târgu Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2007.
- Wallner Bărbulescu 2007 - Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia Greco-Catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihályi de Așya*, Cluj-Napoca, „PUC”, 2007.

⁷ Vezi, spre comparație, Carmen Sînea Divriceanu, *Literatura didactică românească din Transilvania (1699-1867)*. Teză de Doctorat în Istorie. Conducător științific Prof. Univ. Eva Mărza, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2009.